

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۰۴۷۲۹

مجتمع علوم انسانی
گروه جغرافیا

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری

موضوع:

برنامه ریزی توسعه فضایی شهرستان سرایان

اساتید راهنما:

دکتر کرامت الله زیاری

دکتر محمد حسین سرایی

استاد مشاور:

دکتر احمد مزیدی

پژوهش و نگارش:

غضنفر خیاط

پائیز ۱۳۸۵

۱۰۴۷۳۹

کتابخانه مرکزی
دانشگاه یزد

۱۳۸۶ / ۱۲ / ۱۱

عرضه به:

آستان پر مهر آن موعود مهربان

که حضورش را شش ایام

تقدیم به:

گلگون کفنان سپید روی سبز بخت این سر زمین

شهادت ان جاوید....

به ویژه دانش آموز شهید

محمد خیاط

تقدیر و تشکر:

نگارنده بر خود لازم می‌داند از تمامی کسانی که وی را در تهیه و تدوین این رساله به لحاظ علمی، مادی و معنوی مورد لطف و حمایت قرار داده‌اند، تشکر و قدردانی نماید:

- از خانواده گرامی‌ام به ویژه از پدر دلسوز و مادر مهربانم به خاطر کمک‌های مادی و معنوی و بیش از همه از همسر فداکار و عزیزم به پاس صبر و شکیبایی فراوان در طول تحصیل، که همواره سزاوار احترام است، صمیمانه سپاسگزارم.

- از اساتید راهنما جناب آقای دکتر کرامت‌الله زیاری استاد فرزانه و گرانقدر و جناب آقای دکتر محمدحسین سرایی عضو هیئت علمی دانشگاه یزد همچنین از جناب آقای دکتر احمد مزیدی استاد مشاور و عضو هیئت علمی دانشگاه یزد به خاطر راهنمایی‌های ارزنده در طول تدوین رساله کمال تشکر و قدردانی را دارم.

- اساتید محترم گروه جغرافیای دانشگاه یزد

- اساتید محترم گروه جغرافیا دانشگاه فردوسی مشهد

- استانداری خراسان جنوبی

- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خراسان جنوبی

- سازمان جهاد کشاورزی استان خراسان جنوبی

- سازمان آب منطقه‌ای خراسان جنوبی

- فرمانداری شهرستان سرایان

- بخشدارای آیسک

- شهرداری آیسک

- بخشدارای سه‌قلعه

- مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان سرایان

- اداره منابع طبیعی شهرستان سرایان

- شبکه بهداشت و درمان شهرستان سرایان

- اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان سرایان

- اداره میراث فرهنگی و گردشگری شهرستان سرایان

- آقای سیدهادی حسینی دانشجوی دکترای برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تهران

- آقای هادی سلیمانی‌مقدم دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تربیت معلم تهران

- آقای محمود آزادی دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری دانشگاه یزد

- آقای علی خردمنداوول دانشجوی کارشناسی ارشد شیمی آلی دانشگاه یزد

- آقای رضا صمیمی دانشجوی کارشناسی ارشد شیمی تجزیه دانشگاه یزد

- آقای رسول فهر دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری دانشگاه یزد

- آقای محمد اسکندری دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری دانشگاه یزد

- آقای محمد میربلوکی دانشجوی رشته برق دانشگاه آزاد بیرجند

و کلیه دوستان و عزیزان.

مدیریت تحصیلات تکمیلی

صور تجلسه دفاعیه پایان نامه دوره کارشناسی ارشد

جلسه دفاعیه پایان نامه تحصیلی آقای غضنفر خیاط
دانشجوی کارشناسی ارشد مجتمع علوم انسانی دانشگاه یزد، در رشته / گرایش جغرافیا و برنامه ریزی
شهری

تحت عنوان: " برنامه ریزی توسعه فضایی شهرستان سرایان "

تعداد واحد: ۶ در تاریخ ۱۳۸۵ / ۸ / ۱۰

با حضور اعضای هیات داوران متشکل از: نام و نام خانوادگی امضاء

دکتر کرامت الله زیاری
دکتر محمد حسین سرانگی

۱- استاد راهنمای اول
۲- استاد راهنمای دوم

دکتر احمد مزیدی

۳- استاد مشاور اول
۴- استاد مشاور دوم

دکتر محمد حسین پاپلی یزدی
دکتر داریوش مهرشاهی

۵- داور خارج از گروه
۶- داور داخل گروه

تشکیل گردید و پس از ارزیابی پایان نامه توسط هیات داوران، با درجه عالی و نمره: به عدد ۱۸٫۹۵ به
حروف «هجده و نوزدهم صدم» مورد تصویب قرار گرفت.

نماینده تحصیلات تکمیلی دانشگاه (ناظر)

نام و نام خانوادگی: آقای دکتر اکبر زارع شاه آبادی

امضاء:

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۲

فصل اول: طرح تحقیق

۱-۱- بیان مسأله.....	۵
۲-۱- تدوین فرضیات.....	۷
۳-۱- تعاریف عملیاتی.....	۸
۴-۱- پیشینه تحقیق.....	۱۱
۵-۱- اهداف.....	۱۵
۶-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق.....	۱۵
۷-۱- متدولوژی تحقیق.....	۱۶
۸-۱- موانع تحقیق.....	۱۷

فصل دوم: مبانی نظری تحقیق

۱-۲- نظریه‌های توسعه و سازمان فضایی.....	۲۰
۱-۱-۲- نظریه‌های مختلف برنامه‌ریزی.....	۲۰
الف- نظریه فون تونن.....	۲۰
ب- نظریه مکان مرکزی.....	۲۲
پ- نظریه قطب رشد.....	۲۶
ت- نظریه مراکز رشد میسرا.....	۲۸
ث- نظریه مرکز- پیرامون.....	۳۰
ج- نظریه توسعه روستا- شهری.....	۳۴
۲-۱-۲- الگوی عملکردهای شهری در توسعه روستایی (UFRD).....	۳۶
چهارچوب نظری تحقیق.....	۴۲

فصل سوم: تحلیل منابع

۱-۳- بررسی وضعیت استان خراسان جنوبی.....	۴۷
--	----

۴۷ وضعیت طبیعی استان	۱-۱-۳
۴۷ موقع ریاضی و نسبی استان	۱-۱-۱-۳
۴۹ وضعیت زمین‌شناسی و ژئومرفولوژی استان	۲-۱-۱-۳
۵۳ اقلیم استان	۳-۱-۱-۳
۵۴ وضعیت اقتصادی استان	۲-۱-۳
۵۴ کشاورزی	۱-۲-۱-۳
۵۵ صنعت	۲-۲-۱-۳
۵۶ معدن	۳-۲-۱-۳
۵۷ وضعیت اجتماعی استان	۳-۱-۳
۵۷ جمعیت و مؤلفه‌های آن	۱-۳-۱-۳
۵۸ نظام سکونتگاهی	۲-۳-۱-۳
۶۰ بررسی موقعیت طبیعی شهرستان سرایان	۲-۳
۶۰ موقعیت و وسعت شهرستان	۱-۲-۳
۶۲ تقسیمات سیاسی شهرستان	۲-۲-۳
۶۴ وضعیت زمین‌شناسی و ژئومرفولوژی شهرستان	۳-۲-۳
۶۷ خاکهای منطقه	۴-۲-۳
۶۸ ویژگی‌های اقلیمی شهرستان	۵-۲-۳
۷۳ منابع آب	۶-۲-۳
۷۶ پوشش گیاهی شهرستان	۷-۲-۳
۷۷ بررسی منابع انسانی شهرستان سرایان	۳-۳
۷۸ پیدایش و پویش سرایان	۱-۳-۳
۸۱ ویژگی‌های جمعیتی شهرستان	۲-۳-۳
۸۱ تعداد جمعیت و نرخ رشد جمعیتی شهرستان	۱-۲-۳-۳
۸۶ ترکیب سنی و جنسی جمعیت شهرستان	۲-۲-۳-۳
۸۹ نرخ باسوادی	۳-۲-۳-۳
۹۱ پراکندگی و تراکم جمعیت	۴-۲-۳-۳
۹۱ تحولات و روند جمعیتی شهرستان	۵-۲-۳-۳
۹۳ پیش‌بینی و آینده‌نگری جمعیت	۶-۲-۳-۳
۹۵ بررسی منابع اقتصادی شهرستان	۳-۳-۳
۹۵ نیروی انسانی و اشتغال	۱-۳-۳-۳

- ۹۵..... ۳-۳-۱-۱-۱- نیروی انسانی فعال
- ۹۷..... ۳-۳-۱-۲- شاغلین در بخشهای عمده اقتصادی
- ۹۸..... ۳-۳-۱-۳- بار تکفل شغلی
- ۹۹..... ۳-۳-۲- بررسی فعالیت در گروههای عمده شغلی شهرستان
- ۹۹..... ۳-۳-۲-۱- کشاورزی
- ۱۰۵..... ۳-۳-۲-۲- صنعت و معدن
- ۱۰۹..... ۳-۳-۳- پیش‌بینی و آینده‌نگری اشتغال
- ۱۱۲..... جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

فصل چهارم: ساختار فضایی و نظام اسکان سکونتگاهی و بررسی شکاف عملکردی

- ۱۱۵..... ۴-۱- پراکنش و موقعیت استقرار سکونتگاه‌ها
- ۱۱۵..... ۴-۱-۱- نظام استقرار
- ۱۱۶..... الف) الگوهای استقرار
- ۱۱۶..... ب) اشکال استقرار
- ۱۱۷..... ج) بافت استقرار
- ۱۱۹..... ۴-۱-۲- شکل کلی استقرار در ناحیه سرایان
- ۱۲۰..... ۴-۲- توزیع فضایی مراکز جمعیتی نظام سلسله مراتب شهری و روستایی استان خراسان جنوبی بر حسب قاعده رتبه- اندازه
- ۱۲۳..... ۴-۳- سطح‌بندی سکونتگاه‌های روستایی استان و شهرستان
- ۱۲۹..... ۴-۴- شرح مدل‌ها
- ۱۲۹..... ۴-۴-۱- روش وزن‌بندی مراکز با استفاده از ارزش مرکزیت (شاخص مرکزیت)
- ۱۳۰..... ۴-۴-۲- الگوی رتبه- اندازه
- ۱۳۱..... ۴-۴-۳- ضریب آنتروپی
- ۱۳۲..... ۴-۴-۴- مدل ضریب ویژگی سرویس‌های خدماتی
- ۱۳۳..... ۴-۵- سطح‌بندی دهستان‌های شهرستان سرایان بر اساس کارکرد (شاخص مرکزیت) و جمعیت (قاعده رتبه- اندازه)
- ۱۳۴..... ۴-۵-۱- بخش مرکزی
- ۱۳۴..... دهستان آیسک
- ۱۴۱..... دهستان مصعبی
- ۱۴۸..... ۴-۵-۲- بخش سه‌قلعه

دهستان سه‌قلعه.....	۱۴۹
دهستان دوکوهه.....	۱۵۵
۴-۶- سنجش توسعه‌یافتگی دهستان‌های شهرستان سرایان با استفاده از مدل تاکسونومی عددی.....	۱۶۳
۴-۷- الگوی پیشنهادی برای ایجاد سلسله مراتب سکونتگاهی و اصلاح ساختار توزیع خدمات در شهرستان سرایان.....	۱۶۵
نتیجه‌گیری.....	۱۷۶

فصل پنجم: قابلیت‌های دسترسی و ارتباطات فضایی

۵-۱- تجزیه و تحلیل ارتباطات فضایی.....	۱۷۹
۵-۱-۱- ارتباط فیزیکی.....	۱۸۰
۵-۱-۲- ارتباط اقتصادی.....	۱۸۲
۵-۱-۳- تحرکات جمعیتی.....	۱۸۴
۵-۱-۴- روابط تکنولوژیک.....	۱۸۶
۵-۱-۵- تعامل اجتماعی.....	۱۸۷
۵-۱-۶- روابط در زمینه توزیع خدمات.....	۱۸۹
۵-۱-۷- وابستگی‌های سیاسی و اداری.....	۱۹۳
۵-۲- تجزیه و تحلیل قابلیت دسترسی شهرستان.....	۱۹۶
۵-۳- توزیع سفرهای روزانه در سطح شهرستان سرایان.....	۲۰۰
نتیجه‌گیری و جمع‌بندی نهایی.....	۲۰۳

فصل ششم: آزمون فرضیه‌ها و نتیجه‌گیری

۶-۱- آزمون فرضیات.....	۲۰۶
فرضیه اول.....	۲۰۶
فرضیه دوم.....	۲۰۷
فرضیه سوم.....	۲۰۸
فرضیه چهارم.....	۲۱۰
۶-۲- نتیجه‌گیری.....	۲۱۲

فصل هفتم: مسائل و امکانات توسعه ناحیه (نقاط قوت و ضعف)

نقاط قوت و ضعف.....	۲۱۶
---------------------	-----

- ۲۱۷-۱-۷- موانع و محدودیت‌های توسعه‌ای شهرستان..... ۲۱۷
- ۲۱۷-۱-۱-۷- محدودیت‌ها و موانع توسعه‌ای ناشی از عوامل درون ناحیه‌ای..... ۲۱۷
- ۲۲۱-۱-۲- محدودیت‌ها و موانع توسعه‌ای ناشی از عوامل برون ناحیه‌ای..... ۲۲۱
- ۲۲۳-۲-۷- امکانات و قابلیت‌های توسعه‌ای شهرستان..... ۲۲۳

فصل هشتم: آینده‌نگری و راهبردهای توسعه فضایی

- ۲۳۲-۱-۸- اهداف توسعه فضایی..... ۲۳۲
- ۲۳۳-۲-۸- راهبردهای توسعه فضایی..... ۲۳۳
- ۲۳۴-۳-۸- سیاست‌های توسعه فضایی..... ۲۳۴
- ۲۳۸-۴-۸- برنامه توسعه و زمان‌بندی..... ۲۳۸
- ۲۳۹-۵-۸- چارچوب برنامه و زمان‌بندی اجرایی آن..... ۲۳۹
- ۲۳۹-۱-۵-۸- برنامه کوتاه‌مدت (۱۳۸۶-۱۳۸۵)..... ۲۳۹
- ۲۴۳-۲-۵-۸- برنامه‌ریزی میان‌مدت (۱۳۹۰-۱۳۸۶)..... ۲۴۳
- ۲۴۴-۳-۵-۸- برنامه‌ریزی بلندمدت (۱۴۰۰-۱۳۹۰)..... ۲۴۴
- ۲۴۵- چکیده انگلیسی..... ۲۴۵
- ۲۴۶- منابع و مآخذ..... ۲۴۶

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول شماره (۱-۲) جمع بندی نظریه های ارائه شده.....	۴۴
جدول شماره (۲-۲) چهارچوب نظری تحقیق.....	۴۵
جدول شماره (۱-۳) سطح بندی جمعیت روستایی استان در سال ۱۳۷۵.....	۵۹
جدول شماره (۲-۳) تقسیمات سیاسی شهرستان سرایان.....	۶۲
جدول شماره (۳-۳) متوسط دمای ماهانه و متوسط دمای حداکثر و حداقل در دوره آماری (۱۳۸۳-۱۳۵۴).....	۷۱
جدول شماره (۴-۳) متوسط رطوبت نسبی در دوره آماری (۱۳۸۳-۱۳۵۴).....	۷۲
جدول شماره (۵-۳) میزان و متوسط و درصد بارش به تفکیک فصول در دوره آماری (۱۳۸۳-۱۳۵۴).....	۷۳
جدول شماره (۶-۳) مساحت جنگلهای شهرستان و مقایسه آن با استان (هکتار).....	۷۶
جدول شماره (۷-۳) مساحت مراتع شهرستان و مقایسه آن با استان (هکتار).....	۷۷
جدول شماره (۸-۳) برخی از آثار و ابنیه تاریخی شهرستان سرایان.....	۸۰
جدول شماره (۹-۳) مقایسه ترکیب جمعیتی شهرستان و استان در سال های ۵۵، ۶۵ و ۷۵.....	۸۲
جدول شماره (۱۰-۳) مقایسه رشد جمعیتی شهرستان با استان در سال های ۵۵، ۶۵ و ۷۵.....	۸۵
جدول شماره (۱۱-۳) جمعیت در گروه های عمده سنی استان در سال های ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵.....	۸۷
جدول شماره (۱۲-۳) جمعیت در گروه های عمده سنی شهرستان در سال های ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵.....	۸۷
جدول شماره (۱۳-۳) نسبت جنسی شهرستان به تفکیک مناطق در سه دوره سرشماری.....	۸۹
جدول شماره (۱۴-۳) وضع سواد و نرخ باسوادی در جمعیت ۶ ساله و بالاتر در سال ۱۳۷۵.....	۹۰
جدول شماره (۱۵-۳) وسعت و تراکم شهرستان و مقایسه آن با استان در سال ۱۳۷۵.....	۹۱

- جدول شماره (۳-۱۶) میانگین وسعت خانوار شهرستان به تفکیک مناطق در سال ۱۳۷۵..... ۹۲
- جدول شماره (۳-۱۷) وضعیت فعالیت، نیروی انسانی و بیکار در سال ۱۳۷۵..... ۹۶
- جدول شماره (۳-۱۸) شاغلین در بخشهای عمده اقتصادی شهرستان و مقایسه آن با استان در سال ۱۳۷۵..... ۹۷
- جدول شماره (۳-۱۹) بار تکفل شغلی شهرستان و مقایسه آن با استان در سال ۱۳۷۵..... ۹۹
- جدول شماره (۳-۲۰) سطح زیرکشت برخی از محصولات زراعی در سال زراعی ۸۳-۱۳۸۲ (هکتار)..... ۱۰۰
- جدول شماره (۳-۲۱) میزان تولید برخی از محصولات سالانه در سال زراعی ۸۳-۱۳۸۲ (تن)..... ۱۰۱
- جدول شماره (۳-۲۲) مقایسه میزان عملکرد برخی از محصولات زراعی در سال ۸۳-۱۳۸۲..... ۱۰۲
- جدول شماره (۳-۲۳) سطح زیر کشت برخی محصولات دائمی بارور در سال زراعی ۸۳-۱۳۸۲ (هکتار)..... ۱۰۲
- جدول شماره (۳-۲۴) میزان تولید برخی محصولات دائمی بارور در سال زراعی ۸۳-۱۳۸۲ (تن)..... ۱۰۳
- جدول شماره (۳-۲۵) مقایسه میزان عملکرد برخی از محصولات دائمی در سال زراعی ۸۳-۱۳۸۲..... ۱۰۳
- جدول شماره (۳-۲۶) آمار اجمالی دام شهرستان و مقایسه آن با استان در سال ۱۳۸۴..... ۱۰۵
- جدول شماره (۳-۲۷) تعداد کندوی زنبور عسل و تولید عسل در سال ۱۳۸۴..... ۱۰۵
- جدول شماره (۳-۲۸) پیش‌بینی ساختار اشتغال شهرستان در بخش‌های اقتصادی تا افق ۱۴۰۰..... ۱۱۱
- جدول شماره (۴-۱) اندازه واقعی- تئوری جمعیت شهرهای استان خراسان جنوبی در سال ۱۳۸۴..... ۱۲۲
- جدول شماره (۴-۲) سطح‌بندی آبادی‌های شهرستان و استان بر حسب طبقات جمعیتی در سال ۱۳۷۵..... ۱۲۳
- جدول شماره (۴-۳) سطح‌بندی مراکز جمعیتی روستایی شهرستان به تفکیک دهستان در سال ۱۳۸۴..... ۱۲۵
- جدول شماره (۴-۴) سلسله مراتب جمعیتی دهستان‌های شهرستان سرایان در سال ۱۳۸۴..... ۱۲۷

جدول شماره (۴-۵) تعیین شاخص مرکزیت و رتبه‌بندی روستاهای دهستان آیسک بر اساس کارکرد.....	۱۳۵
جدول شماره (۴-۶) تعداد و ضریب ویژگی سرویس‌های خدماتی دهستان آیسک.....	۱۳۶
جدول شماره (۴-۷) سطح‌بندی سکونتگاه‌های روستایی دهستان آیسک بر اساس نتایج ضریب ویژگی.....	۱۳۷
جدول شماره (۴-۸) سلسله مراتب مراکز سکونتگاهی در روستاهای دهستان آیسک در سال ۱۳۸۴.....	۱۴۰
جدول شماره (۴-۹) تعیین شاخص مرکزیت و رتبه‌بندی روستاهای دهستان مصعبی در سال ۱۳۸۴.....	۱۴۲
جدول شماره (۴-۱۰) تعیین ضریب ویژگی سرویس‌های خدماتی دهستان مصعبی.....	۱۴۳
جدول شماره (۴-۱۱) سطح‌بندی سکونتگاه‌های روستایی دهستان مصعبی بر اساس نتایج ضریب ویژگی.....	۱۴۳
جدول شماره (۴-۱۲) سلسله مراتب مراکز سکونتگاهی در روستاهای دهستان مصعبی در سال ۱۳۸۴.....	۱۴۷
جدول شماره (۴-۱۳) تعیین شاخص مرکزیت و رتبه‌بندی روستاهای دهستان سه‌قلعه در سال ۱۳۸۴.....	۱۵۰
جدول شماره (۴-۱۴) تعداد و ضریب ویژگی سرویس‌های خدماتی دهستان سه‌قلعه.....	۱۵۰
جدول شماره (۴-۱۵) سطح‌بندی سکونتگاه‌های روستایی دهستان سه‌قلعه.....	۱۵۱
جدول شماره (۴-۱۶) سلسله مراتب مراکز سکونتگاهی در روستاهای دهستان سه‌قلعه در سال ۱۳۸۴.....	۱۵۴
جدول شماره (۴-۱۷) تعیین شاخص مرکزیت و رتبه‌بندی روستاهای دهستان دوکوهه در سال ۱۳۸۴.....	۱۵۶
جدول شماره (۴-۱۸) تعداد و ضریب ویژگی سرویس‌های خدماتی دهستان دوکوهه.....	۱۵۷
جدول شماره (۴-۱۹) سطح‌بندی سکونتگاه‌های روستایی دهستان دوکوهه.....	۱۵۸
جدول شماره (۴-۲۰) سلسله مراتب مراکز سکونتگاهی در روستاهای دهستان دوکوهه در سال ۱۳۸۴.....	۱۶۰
جدول شماره (۴-۲۱) رتبه‌بندی دهستان‌های شهرستان سرایان با استفاده از مدل تاکسونومی عددی.....	۱۶۴
جدول شماره (۴-۲۲) سطح‌بندی و خدمات پیشنهادی مراکز جمعیتی شهرستان سرایان.....	۱۷۴
جدول شماره ۵-۱ وابستگی‌های مهم فضایی از نظر دنیس راندینلی.....	۱۸۰

جدول شماره (۲-۵) شبکه راه‌های موجود در سطح شهرستان سرایان ۱۳۸۴.....	۱۸۱
جدول شماره (۳-۵) محورهای ارتباطی اصلی شهرستان سرایان در سال ۱۳۸۴.....	۱۹۶
جدول شماره (۴-۵) محورهای موجود در شهرستان به تفکیک نوع راه و پوشش در سال ۱۳۸۴.....	۲۰۰
جدول شماره (۵-۵) تعداد سفرهای انجام شده از مبدأ سرایان به سکونتگاه‌های داخل شهرستان.....	۲۰۱
جدول شماره (۱-۷) نظام تحلیل و برنامه‌ریزی توسعه فضایی ناحیه سرایان بر پایه مدل SWOT.....	۲۲۵

فهرست نمودارها و نقشه‌ها

صفحه	عنوان
۱۸	نمودار شماره (۱-۱) مراحل تحقیق
۳۳	نمودار شماره (۱-۲) توالی مراحل سازمان فضایی در مدل مرکز- پیرامون فریدمن
۵۸	نمودار شماره (۱-۳) جمعیت استان خراسان جنوبی در سه دوره سرشماری
۷۲	نمودار شماره (۲-۳) متوسط دمای ماهانه و متوسط دمای حداکثر و حداقل در دوره آماری (۱۳۸۳-۱۳۵۴)
۸۴	نمودار شماره (۳-۳) جمعیت شهرستان در سه دوره سرشماری
۸۴	نمودار شماره (۴-۳) مقایسه ترکیب جمعیتی شهرستان و استان
۸۵	نمودار شماره (۵-۳) مقایسه رشد جمعیتی شهرستان سرایان با استان خراسان جنوبی
۸۸	نمودار شماره (۶-۳) درصد جمعیت به تفکیک گروه‌های سنی در استان و شهرستان
۹۸	نمودار شماره (۷-۳) درصد شاغلین بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۳۷۵
۱۴۱	نمودار شماره (۱-۴) نمودار رگرسیون خطی دهستان آیسک
۱۴۸	نمودار شماره (۲-۴) نمودار رگرسیون خطی دهستان مصعبی
۱۵۵	نمودار شماره (۳-۴) نمودار رگرسیون خطی دهستان سه‌قلعه
۱۶۱	نمودار شماره (۴-۴) نمودار رگرسیون خطی دهستان دوکوهه
۱۶۲	نمودار شماره (۵-۴) نمودار رگرسیون خطی سکونتگاه‌های شهرستان سرایان
۱۶۳	نمودار شماره (۶-۴) نمودار تعدیل شده رگرسیون خطی سکونتگاه‌های شهرستان سرایان
۱۷۳	نمودار شماره (۶-۴) سلسله مراتب پیشنهادی سکونتگاهی شهرستان سرایان
۴۸	نقشه شماره (۱-۳) موقعیت استان خراسان جنوبی در کشور
۶۱	نقشه شماره (۲-۳) موقعیت شهرستان سرایان در استان خراسان جنوبی
۶۳	نقشه شماره (۳-۳) موقعیت مراکز سکونتگاهی شهرستان سرایان
۶۶	نقشه شماره (۴-۳) توپوگرافی شهرستان سرایان
۱۱۸	نقشه شماره (۱-۴) تراکم نسبی ناحیه
۱۲۴	نقشه شماره (۲-۴) سطح‌بندی مراکز جمعیتی
۱۲۶	نقشه شماره (۳-۴) توزیع جمعیت بر حسب دهستان‌ها
۱۲۸	نقشه شماره (۴-۴) سطح‌بندی مراکز سکونتگاهی
۱۳۸	نقشه شماره (۵-۴) سطح‌بندی سکونتگاه‌های روستایی دهستان آیسک

- نقشه شماره (۴-۶) سطح‌بندی سکونتگاه‌های روستایی دهستان مصعبی..... ۱۴۵
- نقشه شماره (۴-۷) سطح‌بندی سکونتگاه‌های روستایی دهستان سه‌قلعه..... ۱۵۲
- نقشه شماره (۴-۸) سطح‌بندی سکونتگاه‌های روستایی دهستان دوکوهه..... ۱۵۹
- نقشه شماره (۴-۹) سلسله مراتب پیشنهادی کارکرد مراکز سکونتگاهی..... ۱۷۵
- نقشه شماره (۵-۱) محورهای ارتباطی شهرستان..... ۱۹۹

چکیده

این تحقیق به بررسی و تحلیل نظام اسکان سلسله مراتبی سکونتگاه‌های شهرستان سرایان به لحاظ جمعیتی و عملکردی و همچنین برنامه‌ریزی توسعه فضایی آن می‌پردازد. روش پژوهش "توصیفی-تحلیلی" و نوع تحقیق "کاربردی-توسعه‌ای" است. جمع‌آوری اطلاعات از طریق کتابخانه و کار میدانی صورت گرفته است و از مدل‌های کمی مانند شاخص مرکزیت، ضریب آنتروپی، ضریب ویژگی سرویس‌های خدماتی و مدل تاکسونومی برای تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده شده است. برای شناسایی نقاط قوت، ضعف و تهدیدها و فرصت‌های نواحی از ماتریس SOWT بهره گرفته شده است.

یافته‌های پژوهش مبین آن است که همه دهستان‌های شهرستان سرایان به لحاظ عملکردی و دهستان‌های آیسک، سه‌قلعه و مصعبی به لحاظ جمعیتی از انتظام فضایی مناسب برخوردار نیستند. در این ارتباط توزیع ناموزون سرمایه و امکانات مناسب در کانون‌های مرکزی و همچنین فقدان فرصت‌های شغلی با درآمدهای مناسب و عدم انتخاب بهینه مراکز توسعه روستایی در اکثر دهستان‌ها باعث بروز مشکلاتی همچون مهاجرت روستائیان به شهرها و تمرکز شدید جمعیتی در مرکز شهرستان و نقاط شهری گردیده است. از سوی دیگر ضعف شبکه ارتباطی و عدم دسترسی مناسب ساکنین به امکانات و تسهیلات خدماتی منجر به عدم تعادل سازمان فضایی شهرستان شده است.

به طور کلی مراکز سکونتگاهی نزدیک به نقاط شهری ناحیه و محورهای ارتباطی شهرستان و سکونتگاه‌های با جمعیت بالا به دلایل توان‌های محیطی و توجهات بیشتر توسعه‌یافته‌ترند. همچنین در اکثر دهستان‌ها بین جمعیت سکونتگاه و میزان خدمات ارائه شده رابطه وجود دارد.

واژگان کلیدی: برنامه‌ریزی توسعه فضایی، نظام اسکان، سلسله مراتب سکونتگاهی، کانون‌های مرکزی، شهرستان

سرایان.

برنامه‌ریزی توسعه فضایی بی‌گمان در گرو توزیع مناسب جمعیت و فعالیت در گستره سرزمین با بهره‌مندی مؤثر و کارآمد از توانمندی‌ها، قابلیت‌ها و مزیت‌های موجود منطقه و یا ناحیه است. به عبارتی دیگر در برنامه‌ریزی فضایی سطح‌بندی سکونتگاه‌های زیستی و ساماندهی فضا و سکونتگاه‌ها تعریف و برای هر یک بر حسب استعداد و میزان نقش و عملکرد در توسعه، جایگاهی مشخص قائل است. در این برهه از زمان ساماندهی فضایی در جهت مدیریت هدفمند و بهینه به منظور پویاسازی فعالیت، استفاده از منابع پراکنده و نقطه‌ای در سطح سرزمین، جلوگیری از مهاجرت‌های بی‌رویه و نظم‌بخشی به الگوی استقرار و در نهایت اتصال معقول و مقذور حوزه‌های روستایی به شبکه عام نظام سکونتگاهی در راستای نیل به توسعه پایدار ضرورتی بس ویژه می‌یابد. با نگاهی به تعاریف فوق، نقش و اهمیت بکارگیری برنامه‌ریزی فضایی در پهنه سرزمین در ابعاد ملی، منطقه‌ای و ناحیه‌ای در کشور ما به خوبی روشن می‌شود. بنابراین بهبود کیفیت زیست، فراهم آوردن امکانات زیستی، پیوند منطقه با سطوح بالاتر برای رفع نیازهای اساسی از قبیل آموزش، سرپناه مطمئن، بهداشت، اشتغال و ... جهت‌گیری سرمایه‌گذاری را مشخص و با طراحی یک نظام هدفمند و منسجم با بهره‌مندی از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های موجود در منطقه و با سرمایه‌گذاری‌های مناسب در مجموعه کانون‌های زیستی، اثرات رشد و توسعه را در هر یک از فراهم می‌نماید.

عوامل پیش گفته در استان خراسان جنوبی و شهرستان سرایان نمود عینی‌تری پیدا می‌کند، از یک سو امکانات و توانمندی‌های اقتصادی در سطح ملی و از سوی دیگر محرومیت، ضعف در زیرساخت‌ها و درجه پائین برخورداری از توسعه نسبت به سطح ملی. از این رو، برنامه‌ریزی فضایی به عنوان ابزاری برای کاهش محرومیت و افزایش سطح برخورداری در سطح ناحیه سرایان مورد توجه خاصی باید قرار گیرد. به هر جهت در شهرستان سرایان دسترسی به

امکانات و خدمات و ساختار سلسله مراتب فضایی سکونتگاه‌ها دارای نارسایی‌هایی است که ریشه این مسأله بایستی در عملکرد مکان‌های مرکزی و ساختار فضایی جستجو شود. برنامه‌ریزی جهت تعادل بخشیدن به ساختار و انتظام کانون‌های زیستی صورت گیرد. تحقیق جستاری است در رابطه با برنامه‌ریزی توسعه فضایی شهرستان که از هشت فصل تشکیل شده است:

فصل اول: طرح تحقیق است که در آن به بیان مسأله، تاریخچه، اهداف، فرضیات، اهمیت و ضرورت تحقیق و متدلوژی اشاره شده است.

فصل دوم: در برگیرنده مبانی نظری تحقیق شامل نظریات مرکزیت مکانی فون تونن و کریستالر، قطب رشد، مرکز- پیرامون، مراکز رشد، توسعه روستا- شهری، عملکردهای شهری در توسعه روستایی «UFRD» است.

فصل سوم: منابع شهرستان سرایان در زمینه‌های طبیعی، اجتماعی و اقتصادی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

فصل چهارم: به سازمان و ساختار فضایی و نظام سکونتگاهی شهرستان سرایان و سطح‌بندی دهستان‌های شهرستان در زمینه‌های جمعیتی و خدماتی اشاره شده و همچنین سلسله مراتب پیشنهادی برای اصلاح ساختار فضایی شهرستان سرایان پیشنهاد گردیده است.

فصل پنجم: ارتباطات و وابستگی‌های فضایی ناحیه سرایان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و به محورهای دسترسی و میزان سفرهای روزانه در سطح شهرستان اشاره شده است.

فصل ششم: آزمون فرضیات و نتیجه‌گیری می‌باشد.

فصل هفتم: به مسائل و امکانات توسعه ناحیه پرداخته و در قالب ماتریس SWOT به نقاط قوت و ضعف و همچنین فرصت‌ها و تهدیدهای ناحیه اشاره گردیده است.

فصل هشتم: آینده‌نگری و ارائه راهبردها و استراتژی‌های توسعه فضایی با استفاده از ماتریس SWOT برای توسعه شهرستان سرایان است.

فصل اول

طرح تحقیق